कथाकार गुरुप्रसाद मैनालीका कथामा प्रयुक्त उखान र टुक्काको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षा विभागको स्नातकोत्तरतह दोस्रो वर्षको दसौं
पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
हरिप्रसाद सेढाईं
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं
२०६६

शोध निर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पसमा नेपाली मूल विषय लिएर अध्ययन गर्ने छात्र हरिप्रसाद सेढाईंले दसौँ पत्रको प्रयोजनको लागि कथाकार "गुरुप्रसाद मैनालीका कथामा प्रयुक्त उखान र टुक्काको अध्ययन" शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरा निर्देशनमा गर्नुभएको हो। उहाँले परिश्रमपूर्वक तयार पार्नुभएको यस शोधकार्यप्रति म सन्तुष्ट छु। अतः यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका निम्ति रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु।

मिति : २०६६।

(..................................)
सह–प्राध्यापक
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
नेपाली शिक्षण समिति
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौँ

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौ

मिति : २०६६। ।

स्वीकृतिपत्र

यस क्याम्पसका छात्र हरिप्रसाद सेढाईंले स्नातकोत्तरतह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका निम्ति तयार पार्नुभएको **कथाकार गुरुप्रसाद मैनालीका कथामा प्रयुक्त उखान र टुक्काको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र सोही प्रयोजनका निम्ति स्वीकृत गरिएको छ ।

....	....	....
(विभागीय प्रमुख)	**(शोधनिर्देशक)**	**(बाह्य परीक्षक)**

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस नेपाली शिक्षण विभागको स्नातकोत्तरतह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजन पूरा गर्न कथाकार "गुरुप्रसाद मैनालीका कथामा प्रयुक्त उखान र टुक्काको अध्ययन" शीर्षकको यो शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु श्री तुलसीमान श्रेष्ठको कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । यस कार्यका लागि विषय तथा आवश्यक सामग्री समेत उपलब्ध गराई उहाँले दिनुभएको सद्भावपूर्ण सल्लाह र सुझावप्रति म हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधकार्यको स्वीकृतिका लागि अवसर मिलाइदिनुहुने विभागीय प्रमुख तुलसीमान श्रेष्ठप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । प्रस्तुत शोधकार्य गर्नका लागि प्रत्यक्ष-परोक्ष प्रेरणा र आवश्यक सल्लाह समेत दिनुहुने आदरणीय गुरुहरू बद्रीविशाल भट्टराई, डा. कुलप्रसाद कोइरालाप्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

मलाई जन्म दिएर पालनपोषण गर्न र शिक्षा-दिनमा सधैँ तल्लीन रहनुहुने मेरा पितामाता श्री दुर्गादत्त सेढाईं तथा जमुनादेवी सेढाईं अनि स्नेहशील व्यवहारले सदैव हौसला प्रदान गर्नुहुने श्री देवीरमण सेढाईंप्रति कृतज्ञता अर्पण गर्दछु । लेखनकार्यमा सहायता पुऱ्याउने श्रीमती सीतादेवी सेढाईंप्रति पनि धन्यवाद दिन्छु । यस कार्यमा हरेक कदममा प्रोत्साहन र हौसला प्रदान गर्ने सामग्री सङ्कलनमा प्रत्यक्ष रूपले सहयोग गर्नुहुने मित्र लक्ष्मण पाण्डेप्रति हार्दिक कृतज्ञता अर्पण गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र सावधानीपूर्वक शुद्धसँग टङ्कण र मुद्रण गरेर सहयोग गरिदिनुहुने मारिसा बुक्स तथा स्टेसनरी बागबजारका राजेन्द्र वियोगी खनियालाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

प्रस्तुत शोधपत्रको उचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण विभागसमक्ष पेश गर्दछु ।

समूह : २०६६/२०६७
त्रि.वि.द.नं. :
परीक्षा क्रमाङ्क :

....
(हरिप्रसाद सेढाईं)
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं

विषय-सूची

परिच्छेद– १ १ : ४

शोध प्रस्ताव (परिचय) :: १

१.१ शोध शीर्षक :: १

१.२ शोधार्थीको नाम :: १

१.३ शोधको प्रयोजन :: १

१.४ विषय परिचय :: १

१.५ शोधको समस्या :: १

१.६ शोधको उद्देश्य :: २

१.७ शोधको पूर्वकार्यको समीक्षा :: २

१.८ शोधकार्यको औचित्य र महत्त्व :: ४

१.९ शोधकार्यको सीमाङ्कन :: ४

१.१० शोध विधि :: ४

१.१०.१सामग्री सङ्कलन विधि :: ४

१.१०.२ सामग्री विष्लेशण विधि :: ४

१.११ शोधपत्रको रूपरेखा :: ४

परिच्छेद– २ ५ : २२

गुरुप्रसाद मैनालीको साहित्यिक योगदान :: ५

२.१ गुरुप्रसाद मैनालीको परिचय :: ५

२.२ गुरुप्रसाद मैनालीको साहित्यिक योगदान :: ६

२.२.१ कथाकारका रूपमा गुरुप्रसाद मैनाली :: ८

२.२.२ प्रहसनकार गुरुप्रसाद मैनाली :: ९

२.२.२.१ सबभन्दा बलियो (२००९) :: १०

२.२.२.२ खाद्याखाद्य भ्रम निवारिणी सभा (२०११) :: १०
२.२.२.३ साँढे समस्या (२०२५) :: ११
२.२.३ लेखक/निबन्धकारका रूपमा गुरुप्रसाद मैनाली :: १३
२.२.३.१ आधुनिक कथा–साहित्य (१९९७) :: १३
२.२.३.२ श्रद्धाञ्जलि :: १४
२.२.४ कविका रूपमा गुरुप्रसाद मैनाली :: १४
२.३. गुरुप्रसाद मैनालीका कथाको विश्लेषण :: १४
२.३.१ कथावस्तु/विषयवस्तु :: १५
२.३.२ पात्र प्रयोग :: १६
२.३.३ द्वन्द्वको प्रयोग :: १७
२.३.४ परिवेश :: १९
२.३.५ भाषिक प्रयोग :: २०
२.३.६ उद्देश्य :: २२
२.३.७ निष्कर्श :: २३

परिच्छेद– ३ २५: २८
उखान र टुक्काको सैद्धान्तिक परिचय :: २५
३.१ उखानको सैद्धान्तिक परिचय :: २५
३.२ टुक्काको सैद्धान्तिक अध्ययन :: २८

परिच्छेद– ४ ३२ : ४३
कथाकार गुरुप्रसाद मैनालीको "नासो" कथासङ्ग्रहमा प्रयुक्त उखान र टुक्काको सङ्कलन :: ३२
४.१ उखान र टुक्काको परिचय :: ३२
४.२ गुरुप्रसाद मैनालीकाकथामा प्रयुक्त उखानहरू :: ३३
४.३ निश्कर्ष :: ३५

४.४ गुरुप्रसाद मैनालीका कथामा प्रयुक्त टुक्काहरू :: ३६

४.५ निष्कर्ष :: ४४

परिच्छेद– ५ ४६ : ८३

नासो कथामा प्रयुक्त उखान-टुक्काहरूको वर्गीकरण :: ४६

५.१ गुरुप्रसाद मैनालीका कथामा प्रयुक्त उखानको वर्गीकरण :: ४७

५.१.१ विषयवस्तुका आधारमा उखानको वर्गीकरण :: ५३

१. जातपरक उखान :: ५३

२. प्रकृतिपरक उखान :: ५४

३. कृषिपरक उखान :: ५५

४. पशुपक्षीपरक उखान :: ५६

५. समाजपरक/नीतिचेतनापरक उखान :: ५६

६. शिक्षा, ज्ञान, साहित्यपरक उखान :: ५८

७. धर्मदर्शनसम्बन्धी उखान :: ६०

९. उपदेशात्मक उखान :: ६२

१०. सांस्कृतिक उखान :: ६४

११. आर्थिक पक्षपरक उखान :: ६५

१२. नारी विशेष उखान :: ६६

५.१.२. सन्देशको आधारमा उखान :: ६८

१. विश्वव्यापिताको आधारमा :: ६८

२. सङ्कुचनको आधारमा उखान :: ६९

५.१.३. शैलीका आधारमा उखान :: ७०

क. पद्यात्मक आधारमा उखान :: ७०

ख. गद्यात्मक आधारमा उखान :: ७१

ग. तुकान्तकका आधारमा उखान :: ७१

घ. अतुकान्तकका आधारमा उखान :: ७२

५.१.४ निष्कर्ष :: ७२

५.२ गुरुप्रसाद मैनालीका कथामा प्रयुक्त टुक्काको वर्गीकरण :: ७३
५.२.१ भाषिक संरचनाका दृष्टिले टुक्काको वर्गीकरण :: ७५
५.२.१.१ पदगत टुक्का :: ७६
५.२.१.२ पदावलीगत टुक्का :: ७६
१. नामपद र क्रियापद मिली बनेका टुक्काहरू :: ७६
२. विशेषणपद र क्रियापद मिली बनेका टुक्काहरू :: ७७
३. विशेषण, विशेष्य र क्रियापद मिली बनेका टुक्काहरू :: ७८
४. नाम, विशेषण र क्रियापद मिली बनेका टुक्काहरू :: ७८
५. द्वित्व शब्द र क्रियापद मिली बनेका टुक्काहरू :: ७९
६. समस्तपद र क्रियापद मिली बनेका टुक्काहरू :: ७९
७. भेदक, भेद्य र क्रियापद मिली बनेका टुक्काहरू :: ७९
८. अव्यय र क्रियापद मिली बनेका टुक्काहरू :: ७९
९. सर्वनाम, नामपद र क्रियापद मिली बनेका टुक्का :: ८०
५.२.२ विषयवस्तुका दृष्टिले टुक्काको वर्गीकरण :: ८०
१. आर्थिक अवस्थासँग सम्बन्धित टुक्का :: ८०
२. सामाजिक, संस्कृति र पम्परासँग सम्बन्धित टुक्का :: ८०
३. पौराणिक र ऐतिहासिक विषयसँग सम्बन्धित टुक्का :: ८१
४. राजनीतिसँग सम्बन्धित टुक्का :: ८२
५. नीति उपदेशसँग सम्बन्धित टुक्का :: ८२
६. मनोविज्ञानसँग सम्बन्धित टुक्का :: ८२
७. पशुपक्षीसँग सम्बन्धित टुक्का :: ८४
८. वनस्पतिसँग सम्बन्धित टुक्का :: ८४
९. धर्मसँग सम्बन्धित टुक्का :: ८४
५.२.३ निष्कर्ष :: ८५

परिच्छेद– ६ ८६ : ८८
उपसंहार :: ८६